

Hannu Magga
 Taivallammentie 90
 99690 Vuotso
 0400-69 11 95

Kansallismuseo, Helsinki 26.1.2005

VAPAASTI LAIDUNTAVA PORONHOITO JA MUU MAANKÄYTTÖ

Vapaasti laiduntavalla poronhoidolla tarkoitetaan poronhoitoa jonka menetyksellinen harjoittaminen edellyttää laajaa luonnontilaista aluetta, jolla porot voivat häiriöttä vasoa, rykiä ja laiduntaa kulloinkin vuodenaikaan poronhoitoon parhaiten soveltuvalla alueen osalla.

Tämän esitelmän tarkoituksena on tuoda esiin Lapin paliskunnan poronhoitoa, ja muun maankäytön kasvun vaikutusta poronhoitoon 1950-luvulta nykypäivään. Tässä mielessä valotan porolaitumien tilaa ennen ja jälkeen paliskunnassa tapahtuneita ympäristömuutoksia. Käsittelen vain merkittävimpiä ympäristömuutoksia, sekä muutosten poronhoidolle aiheuttamia menetyksiä ja haittoja. Tuon lyhyesti esiin myös ne tärkeimmät uudelleenjärjestelyt, joita paliskunta on joutunut toteuttamaan ympäristömuutosten paineessa.

Poronhoidosta ja sen hallinnosta

Poronhoitoa voidaan harjoittaa poronhoitolain 2 §:n 1 momentin tarkoittamalla poronhoitoalueella. Poronhoitoalue (**Liite 1**) käsittää 56 paliskuntaa. Paliskuntien on poronhoitolain velvoittamana tullut muodostaa yhdistys (Paliskuntain yhdistys) ja kuulla jäsenenä tähän yhdistykseen. Paliskunta on poronhoidon hallinnollinen yksikkö jonka rajat on vahvistanut lääninhallitus. Paliskunnan ylin päätäntävalta on paliskunnan kokouksella, joka mm. valitsee paliskunnan toimihenkilöt kuten hallituksen johon kuuluu poroisäntä, varaporoisäntä ja neljä muuta paliskunnan osakasta. Hallituksen tehtävänä on johtaa paliskunnan toimintaa. Poroisännän tehtävänä on puolestaan huolehtia mm. siitä, että paliskunnalle kuuluvat käytännön tehtävät tulevat suoritettua, edustaa paliskuntaa, valvoa järjestystä ja poronhoitolain noudattamista poronhoitotöissä.

Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluva Lapin paliskunta on poronhoitoalueen suurimpia paliskuntia (**Liite 2**). Paliskunta, jonka keskus sijaitsee Vuotson kylässä, on pinta-alaltaan noin 4550 km², mistä tekojärvien (Lokka ja Porttipahta) osuus on noin 12,5 %. Poronhoitovuoden 2003-2004 tilastojen mukaan paliskunnassa oli 151 poronhoitajaa, jotka omistivat yhteensä 7012 eloporoa. Paliskunnan suurin sallittu poromäärä on 8000 eloporoa. Poronhoito on siten merkittävä elinkeino paliskunnan poromiehille, ja sitä kautta koko Vuotson kylän saamelaisvaltaiselle väestölle.

Paliskunnan asutus ja porojen paimentaminen sekä muu luonnonkäyttö ennen ympäristömuutoksia

Ympäristömuutoksia edeltäneen ajan sotien jälkeinen asutus, luonnonniityt, kalavedet, porolaitumet ja porot ovat olleet tiiviisti sidoksissa toisiinsa. Asutus oli luonteeltaan sekä yksittäis- että kyläasutusta (**Liite 3**). Asuminen oli sijoitettu poronhoitoon nähden tarkoituksenmukaisesti, mikä ilmeni poronhoidon ja muun luontaistalouden maan- ja muun luonnonkäytön yhteydessä. Mm. poroerotuksia varten tapahtunut porojen etsintä ja kokoaminen, kuten myös porojen paimentaminen tapahtui samanaikaisesti useammasta kyläyhteisöstä tai yksittäisestä asuintalosta käsin. Asutusten lähistöllä voitiin harjoittaa myös metsästystä, kalastusta, marjastusta ja karjataloutta. Myös ajoporojen tarvitsemat jäkälä ja loppoalueet, sekä polttopuualueet olivat useimmiten asutusten yhteydessä. Ajoporoja käytettiin lähes kaikessa porotyössä. Näin tehtiin mm. ettotöihin ja poroerotuksiin mentäessä, kuten myös polttopuiden- ja heinien ajossa.

Paliskunnassa oli noin kymmenkunta tokkakuntaa (**Liite 4**), jotka paimensivat porojaan. Paimentamisen päätarkoitus oli huolehtia omista ja lähisukulaisten poroista, ja samalla mm. estää poroja joutumasta kohtuuttomassa määrin petojen ruuaksi. Paimentamisella säännösteltiin talvilaitumien laaja-alaista käyttöä. Porotokkia paimennettiin usein myöhäiskeväeseen saakka. Tokkakuntien pääasialliset paimennusalueet ja tokkien jutokeinot, eli kuljetusreitit, sijaitsivat karttaliitteessä esitetyn mukaisesti. Paliskunnilla oli sopimuksiin perustuva oikeus paimentaa poroja myös toisten paliskuntien alueilla, ja näin toimia pääsääntöisesti porojen ehdoilla.

Ympäristömuutokset ja niiden vaikutus poronhoitoon

Ympäristömuutosten alulle panijana voidaan pitää 1950-luvulla alkaneita tekojärvihakkuita, jotka ulottuivat huomattavasti laajemmalle mitä itse tekojärvien –Lokka ja Porttipahta- pinta-ala (631 km²) olisi edellyttänyt. Erityisesti tekojärvien mutta myös Vuotson kanavan rakentamiseen liittyi poromiesten kannalta uusi ja erittäin raskas oikeuksien puolesta taistelemisen prosessi. Paliskuntamme joutui maassamme ensimmäisenä kohtaamaan oloissamme harvinaisen suurimittaisen vesistö rakentamisen kaikki käytännössä ilmenneet poronhoitoon kohdistuneet haittavaikutukset sekä korvausvaatimusten hoitamisen olosuhteissa, joihin poromiehet joutuivat yksin ja paliskunnan kustantamana. Vielä 1960-luvulla paliskuntamme lukuporojen ylärajana oli 10 000 poroa, mitä oli kuitenkin tekojärvien aiheuttamien laidunmenetysten vuoksi alennettava tuhannella porolla 1970-luvulle, ja lisäksi tuhannellaviidelläsadalla porolla 1980-luvulle. Poromäärän laskennallinen alentaminen oli siis yhteensä 2500 poroa. Todellisuudessa poromäärät 1950-luvulta alenivat vieläkin enemmän ottaen huomioon porojen lukemiseen liittyneet puutteet, ja sen että lukemistarkkuus parani 1970-luvulla lähes nykyiselle tasolle.

Paliskunta vaati aikanaan oikeuskäsittelyn yhteydessä rakennettavaksi siltoja porojen kuljettamista varten Vuotson kanavan yli. Paliskunta vaati myös maastokatselmuksia vesioikeusviranomaisilta, mutta rakentajayhtiö (Kemijoki Oy) saattoi paremmilla suhteillaan hoitaa viranomaisten mielenkiinnon pois asiastamme. Katselmuksia ei koskaan suoritettu paliskunnan vaatimassa laajuudessa. Pitkällisen ja uuvuttavan oikeuskäsittelyn lopputuloksena todettiin eri oikeusviranomaisten päättäneen vesistö rakentamisen paliskunnalle aiheuttamista vahingoista ja niiden kompensoimisesta seuraavaa: Paliskunnan porolukua joudutaan vähentämään 1100 porolla ja yhden poron osalta menetyksen suuruudeksi oli todettu 6-7 markkaa tuotonmenetyksenä. Rakenneaurioiden osalta paliskunnalle korvattiin kaksi erotusaitaa sekä tietty määrä esteaitaa. Korvausperusteiden määrittelyssä käytettiin ilmaisuja ”poronhoitotyön vaikeutuminen” ja ”poronhoitomahdollisuuksien supistuminen”. Kun lopulliset korvaussummat oli vahvistettu, paliskunta sai vesistö rakentamisen aiheuttamien menetysten korvauksena noin yhden miljoonan (1 000 000) markan summan.

Paliskunnan laskelmien mukaan yksin poropääomaan kohdistunut tappio oli laskutavasta riippuen jopa 5 milj. mk sekä tuotonmenetys vuositasolla (1980-luvun puolivälissä) lähes 1 milj. mk. Kun vesilain mukaan vahingot tulisi vielä kapitalisoituna korvata puolitoistakertaisina, katsoi paliskunta, että tekojärvirakentamisesta poronhoitokulttuurille koitunut vahinko oli korvattu korkeintaan kymmenenteen osaan todellisesta määrästä.

Tekojärvet tuhosivat runsaasti paliskunnan poroille elintärkeitä talvilaitumia ja laidunpaine lisääntyi muilla laidunalueilla. Luonnontilan laajamittainen muutos, eli äkkinäinen vedenpaisumus synnytti poroissa paniikinomaisia pakoreaktioita. Lokan tekojärven täyttymisen jälkeen vuonna 1968 noin 6000 Lapin paliskunnan poroa pakeni paliskunnan pohjoispuolelle mm. Ivalon paliskuntaan. Poroja hukkui kaikkiin uusiin vesistöihin (tekojärvet ja Vuotson kanava). Myös meneillään olleet

Metsähallituksen muut metsien hakkuut synnyttivät poroissa samansuuntaisia pakoreaktioita kuin tekojärvihakkuut olivat aiheuttaneet.

1970-luvun alussa oli todettavissa myös se karmaiseva tosiasia, että Lokan tekojärvialueella olleet Kurujärven, Korvasen, Mutenian ja Rieston kylät sekä Porttipahdan alueella sijainnut Laitin kyläyhteisö ja jokivarsien haja-asutukset olivat lakanneet olemasta. Myös entiset kalavedet, luonnonniityt ja poronhoidon sekä muun luontaistalouden alueet olivat lakanneet olemasta. Lokan vedennosto alkoi vuonna 1967 ja Porttipahdan 1970. Osa kotinsa menettäneistä poromiehistä ei toipunut koskaan näistä rajuista muutoksista. Tokkakuntajärjestelmä oli tuhoutunut, ja asuttaminen keskittynyt pääosin Vuotson kylään. Myös viimeksi mainittu muutos on tuottanut sopeutumisvaikeuksia osalle poromiehistä.

Metsähallituksen kiistanalaiset hakkuut ovat peräisin jo ns. allashakkuiden ajoilta, eli ovat kestäneet jo lähes viisikymmentä vuotta. Laitumia tuhonneet laajoiksi kasvaneet hakkuut (**Liite 5**) ovat harventaneet puustoa. Hakatut alueet ovat entistä alttiimpia lumituiskuille, mistä on seurannut lumen kovettumista niin, että porot eivät ole voineet hyödyntää maanpinnan pororavintoa näillä alueilla. Porot joutuvat muutosten vuoksi siirtymään hakkaamattomille laidunalueille, ja myöhäiskevällä porot siirtyvät edelleen metsiin, joissa on runsaasti loppo- ja koivujäkäläravintoa. Hakkaamattomia alueita on yhä harvemmassa ja loppo sekä koivujäkälämetsät ovat huolestuttavasti vähentyneet hakkuiden johdosta.

Tässä yhteydessä on syytä tarkastella mitä yksi kaadettu loppopuu (**Liite 6**) merkitsee porolle ja poronhoidolle. Puun oksisto peittää maassa olevan jäkälän tai muun pororavinnon, jolloin poro ei voi hyödyntää tätä ravintoa kuten porotöiden yhteydessä olemme lukuisia kertoja todenneet. Jäkälä on ikään kuin palanut oksiston alla. Poro ei ole voinut aina hyödyntää myöskään oksistossa ollutta loppoa, koska se poron kevättalven ravintona on saattanut talvihakkuiden yhteydessä olla vain hetken aikaa poron käytettävissä peittyen sen jälkeen lumen alle.

Syytä on myös tarkastella, miten yksi hakattu leimikko vaikuttaa porolaitumeen ja poron hoitoon. Lokan tekojärven itäpuolella sijaitseva Juurisatkonsejän tokkapaikka (**Liite 7**), johon porot aiemmin koottiin erotukseen kuljettamista varten, menetti poronhoidollisen merkityksensä syksyllä 1997 kun Metsähallitus hakkasi tokkapaikan metsää. Hakkuut johtivat uudelleenjärjestelyihin, minkä seurauksena tokkapaikka pyrittiin korvaamaan keinotekoisella tokkapaikalla rakentamalla metallisella verkkoaidalla ympäröity tokkapaikka Siltamaahan, mihin poroja on ruokittu heinillä.

Maanpintojen käsittely on ollut erittäin rajua (**Liite 8**). Auraamalla kynnetyt alueet ovat laidunmenetysten lisäksi vaikeuttaneet porotöitä, ja vaikuttaneet kaluston (mm. moottorikelkka) ennenaikaiseen kulumiseen ja rikkoontumiseen. Poronhoidon tarpeita ei ole riittävästi huomioitu maanpintojen käsittelyssä.

Myös metsäautoteiden rakentamisella on tuhottu paliskunnan laidunalueita. Tieverkosto on myös muuttanut poron luontaista käyttäytymistä. Porot kokoontuvat hellekausina satoja, jopa tuhansia poroja käsittäväksi tokaksi hiekka-alustaisille kapeille teille, joissa ne vaeltavat pitkiäkin matkoja tiiviissä kokoonpanossa välttyäkseen sääskiltä ja muilta hyönteisiltä. Poro valitsee kulkureitiksi tien sen helppokulkuisuuden vuoksi. Tiellä liikennöivät autot pakottavat porotokan yhtäkkiä väistymään tieltä, ja mikäli tien reunustalla on talvilaidunta, niin tallautuu laidun pilalle.

Metsähallituksen hakkuilla on tehty porolaitumiin sellaisia muutoksia, ettei saamelaiskulttuuriin kuuluva poronhoito ole ollut mahdollista tietyillä alueilla paliskuntaa. Ja mitä enemmän eri toi-

menpiteet vähentävät laitumia, sitä kovemmalle käytölle joutuvat paliskunnan vielä käyttöön jääneet alueet ja sitä nopeammin nämä kuluvat myös pois porokäytöstä.

Metsien hakkuista ja maanpinnan käsittelystä, sekä muista ympäristömuutoksista johtunut tokkakuntajärjestelmän murentuminen on johtanut mittaviin uudelleenjärjestelyihin. Paliskunta on rakentanut uusia erotus- ja vasanmerkitysaitoja, kämppiä, satojen kilometrien verran laidunkierto- ym. aitoja. Mittava osa näistä järjestelyistä on kuitenkin menettänyt merkityksensä uusien ympäristömuutosten johdosta.

Mittavimpiin uudelleenjärjestelyihin on kuulunut syksyllä 1997 rakennettu noin 60 kilometriä pitkä Vuomaselkä-Siltamaa laidunkiertoaita. Aidan pääasiallinen tarkoitus on olla apuna ohjaamassa eri vuodenaikojen porolaitumien käyttöä paliskunnassa. Aita ohjaa kevättalvella ja alkukesästä Urho Kekkonen kansallispuistosta 4-tien länsipuolelle palaavien porojen laidunnusta. Ettoaikana aita ohjaa porojen kulkua oikeansuuntaisesti. Paliskunnan poroerotukset on keskitetty Vuomaselän erotusaidalle, ja porojen teurastaminen kolmen paliskunnan (Lapin, Ivalon ja Paatsjoen paliskunnat) yhteisesti omistamalle Vuomaselän poroteurastamolle. Valtaosa Lapin paliskunnan teurasporoista kuljetetaan erotusaidalta johtavaa kuja-aitaa hyväksi käyttäen teurastamolle. Osa teurasporoista on jouduttu kuljettamaan myös autokuljetuksina.

Poroerotuksissa vuosittain käsitellyt noin 5000-6000 eloporoa on kuljetettu karttaliitteessä (**Liite 9**) mustavärillä merkityistä nuolten osoittamista kohdista laiduntamaan valtatie 4:n itäpuolelle. Laiduntaminen on alkanut heti valtatie itäpuolelta Kakslauttasenpalon-Kiiloselän alueelta edeten itäsuuntaisesti jopa Suomen ja Venäjän rajan läheisyyteen saakka. Kyseisen aidan ja laiduntamisen toimivuus on kuitenkin epävarmaa, koska erotusaidalta johtavan porojen kulkureitin esteeksi on paliskunnan vastustuksesta huolimatta kaavoitettu aluetta noin kolmesataa koiraä käsitävälle koirasafaritoiminnalle, joka on jo nykyisellä paikallaan haitannut poronhoitoa. Poronhoidon tarpeet on jätetty huomioimatta yhtäläillä kuten hakkuidenkin yhteydessä.

Vesistö rakentamisen, turismin, ja jo 1950-luvulla alkaneiden Metsähallituksen hakkuiden seurauksena on paliskunnan porolaitumista noin 49 % paliskunnan pinta-alasta menetetty tai saatettu vaikeasti laidunnettavaksi. Hakkuiden aiheuttamat haitat tai menetykset kattavat n. 150 000 ha, tekojärvien aiheuttamat menetykset n. 56 000 ha ja turismin aiheuttamat haitat n. 18 000 ha. Lisäksi tulee ottaa huomioon menetyksistä ja haitoista aiheutuva kumulatiivinen vaikutus. Porotalouden ja muun maankäytön kilpailevassa tilanteessa porotalouden etuja on kavennettu pienissä erissä mutta pitkällä aikavälillä. Tällöin tarkastelun lähtökohtana on aina ollut mitata vain kunkin yksittäisen maankäyttötavan porotaloudelle aiheuttamaa haittaa, joka yksittäisenä tapauksena usein onkin vain pieni haitta. Kuitenkin kun yksittäisiä toimenpiteitä on lukuisia pitkän aikajakson kuluessa, niin kumulatiivisesti niistä yhteenlaskettuna tulee huomattava haitta, joka merkittävästi on kaventanut porotalouden mahdollisuuksia. Magga, Hannu 2003. *Kuuluuko sääsken ääni taivaaseen? Poromiesten analyysi poronhoidon murroksesta Suomen Lapissa 1900-luvulla s. 63.*

Porojen laitumista ja paliskunnan toimenpiteistä laitumien säilyttämiseksi

Paliskunnan länsiosan lähes luonnontilainen Peurakaira on tärkeää vanhojen metsien aluetta, missä ovat poroille elintärkeät kevättalven laitumet, eli loppoalueet (**Liite10**). Vastaavanlaisia alueita on myös Nattastuntureiden ja Alapaliskunnan alueilla. Myös itäosassa paliskuntaa on vanhoja metsiä, mutta metsien loppoarvo on kuitenkin vähäisempi (**Liite 11**) esimerkiksi Peurakaira verrattuna. Merkittävimmät keskitalven laitumet sijaitsevat kuitenkin paliskunnan itäosassa.

Lähes jokakeväiseen sääkuvaan on kuulunut myöhäiskevään lumen tiivistyminen niin, ettei poro ole voinut hyödyntää lumen alla kasvavaa ravintoa. Tällöin itäkairan alueen lähes kaikki porot ovat siirtyneet luppometsiin. Juuri näissä olosuhteissa Peurakairan ja muiden loppoalueiden merkitys on korvaamaton.

Eri puolilla paliskuntaa sijaitsevat laajat suot, sekä rehevät jokivarsi- ja muut lehtipuustoiset alueet ovat porojen kesälaitumia (**Liite 12**). Paliskunta on, tekojärviä lukuun ottamatta, kuitenkin kokonaisuudessaan porojen eri vuodenaikojen laidunalueita. Laitumet voivat olla myös päällekkäisiä, eli kesälaidun voi olla myös syyslaidunta, ja myös vasoma-alueita. Syyslaidun puolestaan saattaa toimia rykimäalueena (kiima-ajan alue). **On kuitenkin ensiarvoisen tärkeää tietää, että talvilaitumien laatu ja määrä muodostavat tärkeimmän vapaasti laiduntavan poronhoidon edellytyksien ylläpitävän tekijän.**

Lapin paliskunnan alueen luppolaitumet inventoitiin vv. 1999-2000. Tämän paliskunnan ja tutkijoiden itsensä kustantaman tutkimuksen mukaan paliskunnan tärkeimmät luppolaitumet sijaitsevat Peurakairassa, Nattastuntureiden ympäristössä ja Alapaliskunnassa. Luppo on poron kevättalven ravintoa, ja kevätkauden vaikeimpina aikoina (hankilumi) porolla ei ole käytettävissään lumirajan yläpuolella mitään muuta ravintoa kuin puissa kasvavat lupot. Luppoo ei taasen kasva kuin tietyissä vanhoissa metsissä. Esimerkiksi UK-puistossa on erittäin vähän luppooa. Syytä tähän ei kuitenkaan tiedetä. Tutkimuksen mukaan kaikkein vähiten luppooa kasvoi hakatuilla alueilla. **Hakkuualueilla, joissa puutiheys oli alle 100 puuta/ha, oli lupon biomassassa vain 2,7 kg/ha, kun Peurakairassa lupon biomassassa oli keskimäärin 573 kg/ha. Tutkimuksen tulokset osoittavat siten, että hakatuilla metsäalueilla luppoo esiintyy erittäin vähän. Metsien hakkuilla tuhotaan lupolle elintärkeänä kasvualustana toimiva puusto. Metsien hakkuilla on siten merkittävä vaikutus luppolaitumien häviämiseen ja siten aiheutetaan huomattava haitta poronhoidolle.**

Myös Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (RKTL) on inventoinut Lapin paliskunnan porolaitumia. Vuoden 1997 keväällä paliskunnalle esitelty Kala- ja riistaraportteja 93 on kuitenkin Lapin paliskunnan porolaidunten, etenkin lupon osalta, suurelta osin puutteellinen. Tutkimuksen rahoitti maa- ja metsätalousministeriö.

Helmikuussa 1995 paliskunta kirjelmöi Metsähallitukselle ehdottaen Peurakairan alueen rauhoittamista porokäyttöön noin 20 vuoden ajaksi. Saman vuoden keväällä Metsähallituksen silloinen pääjohtaja Takala vastasi kirjeitse paliskunnalle todeten mm. että nykymuotoinen (monitoimikoneet) metsien käsittely ei millään tavalla uhkaa poronhoitoa. Ilmeisesti paliskunnan esityksen innoittamana Metsähallitus ryhtyi kiireellä valmistelemaan Peurakairan alue-ekologista suunnitelmaa, joka valmistui 1997 ja on perustana Peurakairan metsien käsittelylle. Paliskuntaa kyseinen suunnitelma ei tyydytä, koska se ei ota riittävässä määrin huomioon poronhoidon tarpeita. Paliskunnan alueella oli tuolloin myös muita kiistanalaisia hakkuukohteita, joista ei päästy osapuolia tyydyttävään ratkaisuun. Tästä johtuen paliskunta joutui marraskuussa 1998 haastamaan Metsähallituksen oikeuteen. Runsaan vuoden kuluttua oikeudenkäynti keskeytyi osapuolten (MH/paliskunta) päästessä yksimieliseen nelivuotiseen sopimukseen, joka päättyi vuoden 2003 lopussa. Sopimus ei siten ole sellaisenaan voimassa, jota taasen on Peurakairan alue-ekologinen suunnitelma.

Poronhoito-oikeudesta ja sen toteutumisesta käytännössä

Paliskunta kuuluu saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4. §:n tarkoittamaan saamelaisten kotiseutualueeseen. Niinpä Vuotson kylän asukkaista (n.350) onkin valtaosa saamelaisia. Saamelaiset ovat maamme ainoa alkuperäiskansa. Sen asema on turvattu perustuslain 17. §:n 3 momentissa oman kielen ja kulttuurin osalta. Kulttuuri käsittää perustuslain perustelujen mukaan myös saamelaisten

perinteisen maankäytön kuten poronhoidon. Saamelaisten kotiseutualueen pinta-alasta (35 000 km²) on noin 90 % valtion, eli Metsähallituksen hallinnassa olevaa maata.

Poronhoitoa ohjaa poronhoitolaki (848/90) ja sen perusteella annetut muut säädökset. Poronhoitolain 2. §:n 2 momentin mukaan mm. saamelaisten kotiseutualueen *valtion maat muodostavat erityisesti poronhoitoa varten tarkoitetun alueen. Tällä alueella olevaa maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle.*

Poronhoitolain 53 §:ssä on valtion maiden käyttöön liittyvä valtion viranomaisia sitova velvoite; *Suunnitellessaan valtion maita koskevia, poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti vaikuttavia toimenpiteitä valtion viranomaisen on neuvoteltava asianomaisen paliskunnan edustajien kanssa.*

Metsähallitus (MH) ei liene viranomainen, jota kuitenkin on maa- ja metsätalousministeriö (MMM). MH toimii niiden tulostavoitteiden puitteissa, jotka kyseinen ministeriö sille asettaa. Siten Maa- ja metsätalousministeriön ei tulisi esittää, eikä eduskunnan hyväksyä metsähallitukselle sellaista tulostavoitetta, mikä voisi aiheuttaa poronhoidolle huomattavaa haittaa. Tulostavoitetta määriteltäessä hakkuiden haitta poronhoidolle tulisi määritellä riippumattomien tahojen toimesta paliskunnan asiantuntemukseen tukeutuen. Hakuus suunnitelmista ei, edellä esiin tuotua oikeustapauksen yhteydessä tehtyä MH:n ja paliskunnan välistä sopimusta lukuun ottamatta, ole voitu tosiasiallisesti edes neuvotella. Poronhoitolain 21 §:n 2 momentin mukaan *paliskunnan eloporojen enimmäismäärää määrättäessä maa- ja metsätalousministeriön on kiinnitettävä huomiota siihen, että talvikautena paliskunnan alueella laiduntavien porojen määrä ei ylitä paliskunnan talvilaitumien kestävää tuottokykyä.*

Muun maankäytön kuten metsätalouden ministeriö sallii heikentävän laitumien tuottokykyä siitakin huolimatta, vaikka poronhoitomme on perustuslailla turvattu. Poropääoman säilyttämisen turvaamiseksi ovat poromiehet joutuneet porojen kustannuksiltaan kalliiseen pihatarhaukseen ja lisäruokintaan. Tämä on samalla osoitus siitä, että poroja on liikaa ja laitumien kestokyky on ylitetty. Tässä yhteydessä on syytä pohtia sitä, olisiko lääninhallituksen tehtävänä suorittaa sille poronhoitolain 52 §:n mukaan kuuluvaa valvontaa siten, että se kieltäisi maastoon tapahtuvan lisäruokinnan edellä siteeratun lainkohdan vastaisena. Asia lienee hankala, koska muu maankäyttö on kuluttanut laitumia enemmän kuin porot.

EU:ssa poronhoito on osana maataloutta. Poronhoito ei ole kuitenkaan tasavertainen maatalouden kanssa. Poronhoitajille on maksettu tukea tietyin rajoituksin 20 euroa eloporolta, kun esimerkiksi lampaan kasvattajat saavat lähes kymmenkertaisen tuen. EU on jo Suomen (ja Ruotsin) liittymissopimukseen hyväksynyt erityisen lisäpöytäkirjan nr 3 Saamen kansasta ja sen perusteella Suomen viranomaisilla on mahdollisuus kansallisin toimin ja EY-oikeuden estämättä myöntää saamelaisten poronhoitoon erityisiä oikeuksia saamelaisten kotiseutualueella. EU:n parlamentti puolestaan on pitänyt mahdollisena sallia saamelaisporonhoidon edelleen kehittämisen saamelaisten omalta kulttuuriselta pohjalta yhteisön tukemana. Poronhoitolaki samoin kuin poronhoitoa rajoittavat EU-säädökset tulisikin viipymättä tarkistaa edellä olevan mukaisiksi saamelaisten kotiseutualueen poronhoidon osalta.

Poronlihan tuottajahinta on jo usean vuoden ajan ollut laskusuuntainen, johtuen ostoliikkeiden määrävästä asemasta ja ulkomailta tuotavan lihamäärän kasvusta. Poronlihan alhainen hinta yhdessä muiden porotaloutteen kielteisesti vaikuttaneiden tekijöiden kanssa on johtanut siihen että porotalous on suurissa vaikeuksissa.

Yhteenveto ja toimenpide-ehdotukset

Poro saa ravintonsa metsästä. Luonnontilainen metsä on kestävä poronhoidon perusta. Poromiesten tiedon ja tutkimuksen valossa on selvää, että hakkuut heikentävät porolaitumia huomattavasti. Hakkuuhan alla olevissa Peurakairan-Katramoroston alueella ja Alapaliskunnassa sijaitsevat paliskunnan poroille elintärkeät luppolaitumet, joita ei ole mahdollista korvata keinotekoisella lisäruualla. Myös muissa osissa paliskuntaa on vielä jäljellä pienempiä alueita, joilla on merkitystä poronhoidolle.

Tulostavoitteisesta ja koneellisesta metsien hakkuusta Metsähallituksen tulisi luopua saamelaisalueen eteläiseen osaan kuuluvassa Lapin paliskunnassa, ja siirtyä miestyövoimalla tapahtuvaan metsienhakkuuseen. Hakkuista päättäminen on tehtävä todellisessa yhteistyössä paliskunnan kanssa, niin että lopputulos on molemmille osapuolille hyväksyttävissä. Nykyisin vallitseva maankäyttöpolitiikka tuhoaa näin jatkuessaan kulttuuriimme kuuluvan perinteisen poronhoidon, mikäli valtiovalta antaa tilanteen jatkua tällaisenaan. Alueita tulisi rauhoittaa porokäyttöön, ja toteuttaa elinkeinoa elvyttävät toimenpiteet yhteistyönä paliskuntien/poromiesten kanssa suunnitellen. Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen rajausta tulisi tarkistaa koko Lapin paliskunnan aluetta kattavaksi, jolloin saamelaisten kotiseutualue kokonaisuudessaan olisi tässä mielessä tasavertainen.

Valtiovallan tulisi tunnustaa saamelaisten perinteiset oikeudet, ja toimia kulttuuriimme kuuluvan poronhoidon kehittämisen puolesta, eikä pyrkiä hävittämään alkuperäiskansaa tällaisilla pääväestöön sulauttamistoimenpiteillä, johon mm. vallitseva maankäyttöpolitiikka lukeutuu. Nopeimmin vaikuttavia kompensointi toimenpiteitä olisivat esimerkiksi eläinperusteisen tuen korottaminen samalle tasolle mitä lampaankasvattajia on tuettu. Myös polttoaine- ja arvonlisäveron poistaminen tai tarkistaminen nykyistä alhaisemmalle tasolle helpottaisi poromiesten vaikeaa taloudellista tilannetta.